

SOSYAL SERMAYE VE BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

EMPIRICAL STUDY ON SOCIAL CAPITAL AND ITS DETERMINANTS

Mehmet KARAGÜL*

Süleyman DÜNDAR**

ÖZET

Bir ülkedeki kişi ve kurumlar arası dikey ve yatay karakterli güvene dayalı ilişkileri gösteren *sosyal sermaye*, ilgili toplumun ekonomik ve sosyal alandaki başarısını doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla sosyal sermayenin gelişimine katkı sağladığı öngörülen, Beşeri Kalkınma düzeyi, adalet sisteminin işleyişi, toplumun rekabete açık oluşu ve gelir dağılımı konuları bu çalışmada irdelenmiş ve toplumdaki güven düzeyine pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerin de sürdürülebilir kalkınma politikalarını uygulayabilmeleri için sosyal sermayeyi geliştirme yönünde çaba sarf etmeleri gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Sosyal Sermaye, Beşeri Kalkınma, Adalet, Gelir Dağılımı, Rekabet, Regresyon, Korelasyon*

ABSTRACT

Social capital that indicates relations based on trust, among people and organizations as horizontal or vertical character, directly effects achivement of any society in economic and social area. Factors, such as human development level, running of justice system, a pozitiv effect social capital. Thus, not only developed countries but also developing countries have to make effort for the development of social capital in order to implement their sustainable economic policies.

Keywords: *Social Capital, Human Development, Justice, Income Distribution, Competition, Regression, Correlation*

---

* Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

** Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Alvin Toffler'ın belirttiği şekliyle ikinci dalga sanayi toplumundan, üçüncü dalga bilgi toplumuna geçen ülkelerde üretim kalıpları değişirken, beraberinde üretim faktörleri farklılaşmaktadır (Kutlu vd., 2002: 323). Bu bağlamda sanayi toplumunun temel üretim faktörü olan fiziki ve mali sermaye birikimi ön planda iken, bilgi toplumunda beşeri ve sosyal sermaye birikiminin ön plana çıktığı görülmektedir.

Bir ülkedeki kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin niteliği ve niceliğindeki seviyeyi gösteren sosyal sermaye; ilgili toplumdaki ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki başarı ve istikrarla yakından ilişkilidir. Bu nedenle, insana ve sosyal değerlerin gelişimine yatırım yapmak, küresel rekabette başarı elde etmeyi kolaylaştıracaktır.

Kalkınmış ülkelerde insan faktörünün üstlendiği rolün, sanayi toplumuna göre bilgi toplumunda, çok daha belirleyici olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü bu ülkelerde milli gelirden, eğitim, sağlık ve alt yapı hizmetlerine ayrılan pay, gelişmekte olan ülkelere göre daha fazladır. Ayrıca, ilgili ülkelerdeki gelir dağılımı, yine gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha adaletlidir. Bunun yanı sıra kurumsallaşma olgusu, kalkınmış ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere karşılaştırılmayacak ölçüde ekonomik ve siyasal hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bütün bu göstergeler, kalkınmış ülkelerdeki insan faktörünün önemine bağlı, sosyal sermaye birikimini ve yakaladıkları refah seviyesini yansıtmaktadır.

Bu nedenle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iktisadi büyüme ve kalkınma politikalarına farklı bir yaklaşım sunabilmek amacıyla yapılan bu çalışmanın birinci bölümünde, sosyal sermayenin tanımı ve özellikleri üzerinde durulmuş, ardından ekonomik ve sosyal hayata olan etkileri irdelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise sosyal sermayenin, beşeri kalkınma endeksi, toplumun değer yargılarının bireylerin rekabetini destekleyip desteklemeyişi, adalet sisteminin iyi işleyişi ve gelir dağılımı ile olan ilişkileri teorik manada irdelenmiştir. Son kısımda da bir toplumdaki sosyal sermaye seviyesini gösteren *genel güven düzeyi* ile söz konusu faktörler arasındaki ilişki ve ilişkinin biçimine ilişkin regresyon ve ilgileşim analizi yapılmıştır.

Sosyal sermayenin bir toplumdaki gelişimini, sadece yukarıda ifade edilen faktörlerle açıklamak oldukça zordur. Örneğin, ülkenin çalışma şartları, tarihi belleği, etnik, dini ve mezhep yapısı ile içe ve dışa dönük ekonomik ve siyasi politikalar, ilgili toplumdaki sosyal sermaye birikimini etkileyebilmektedir. Ancak bu çalışmada, diğerlerine göre sosyal sermayeye etkileri bakımından daha etkin olmaları, haklarında yeterli ve güvenilir veri bulunabilmesi ve ayrıca literatürde sosyal sermaye ile ilişkileri bakımından daha fazla araştırma yapılması nedeniyle, beşeri kalkınma endeksi, toplumun

değer yargılarının bireylerin rekabetini destekleyip desteklemediği, adalet sisteminin işleyişi ve gelir dağılımı faktörleriyle sosyal sermaye arasındaki ilişki incelenmiştir.

SOSYAL SERMAYE KAVRAMININ GELİŞİMİ

Sosyal sermaye kavramı daha çok son yıllarda önem kazanmış gibi görünse de toplum gelişimindeki önemi ve etkinliği sosyal bilimciler tarafından çok daha eskilere dayandırılan sosyolojik bir faktördür. Özellikle, Adam Smith, Karl Marks, Emile Durkheim, Thorstein Veblen ve Max Weber gibi teorisyenler tarafından sosyal sermayenin ekonomik kalkınma ve sosyal sorunların çözümlenmesinde önemi üzerinde durulmuştur (Woodhouse, 2006: 83). Ancak sosyal sermaye konusunu sistematik bir şekilde işleyen ve ekonomik boyutu ağırlıklı olan çalışmaların 1990'lı yıllarda arttığı görülmektedir. İlgili çalışmalara daha ziyade Portes ve Sensenbrenner 1993; Putnam 1995; Labonte 1999 ile Bankston ve Zhou 2002; gibi teorisyenlerin önderlik ettiği bilinmektedir.

Son yılların en önemli ekonomik ve sosyal kavramlarından olan *sosyal sermaye* olgusu, ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal alanlardaki başarılarıyla doğrudan ilgili bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Woodhouse, 2006: 84). Bilhassa son 15 yılda sosyal sermaye üzerinde yapılan çalışmaların hızla artması, toplumların ekonomik ve sosyal problemlerini daha kolay bir biçimde çözebilmeleri için yeni alternatif politikaların üretilmesine fırsat vermektedir. Çünkü ülkelerin sahip oldukları maddi üretim faktörlerini verimli bir şekilde kullanabilmeleri büyük ölçüde sosyal sermaye birikimleriyle doğru orantılıdır.

Sosyal sermaye kavramı, sosyal bir değer olan toplumsal *güven düzeyi* ile ekonomik bir kavram olan *sermaye* kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve daha çok ekonomik değer ifade eden yeni bir kavramdır (KOSGEP, 2005: 4).

Sosyal sermaye kavramının çok boyutlu olmasından dolayı, üzerinde hemfikir olunan net ve tek bir tanım bulabilmek oldukça zordur. Ancak üzerinde en fazla fikir birliği olan tarif; *güven, normlar* ve *iletişim* kavramlarıyla yapılanıdır (Redondo, 2005: 2). Bu tanımlamaya göre, toplum kesimlerinin ve fertlerin birbirlerine olan *güven* düzeyi, yazılı olan ve olmayan her türlü toplumsal davranış ve kurallardan oluşan *normlar* ve sosyal içerikli *iletişim* imkânlarının niteliği, sosyal sermayenin genel düzeyini belirlemektedir. Bu çerçevede sosyal sermaye en basit şekliyle; *toplum kesitleri arasındaki güvene dayalı ilişkiler düzeyi* olarak tanımlanabilmektedir.

Dolayısıyla, *bir ülkedeki gerek yönetenlerle yönetilenler arasındaki dikey karakterli, gerekse kişi ve kurumlar arası yatay karakterli güvene dayalı ilişkilerin*

niteliği ve niceliği, ilgili ülkedeki sosyal sermayenin en belirgin göstergeleridir. Öte yandan az gelişmiş ülkelerde daha sık rastlanan siyasi çatışmalar, yolsuzluklar, adi suçların fazlalığı vb. faktörler de sosyal sermaye eksikliğinin belirtileri olarak kabul edilmektedir.

SOSYAL SERMAYENİN EKONOMİK ETKİLERİ

Gerçekte sosyal bir bilim olarak değerlendirilen iktisat biliminin, sosyal yönü üzerinde yeterince durulmadığı söylenebilir. Özellikle sosyal problemlerin, üretim ve bölüşüm üzerindeki olumsuz etkilerinin, gerektiği ölçüde üzerinde durulmadığı bir gerçektir. Buna rağmen her geçen gün sosyal yetersizliklerin, ekonomik sorunlar üzerindeki olumsuz etkisinin daha fazla dikkate alındığı da gözlerden kaçmamaktadır. Çünkü bu güne kadar üretimin temel unsuru olarak kabul edilen üretim faktörleri; *emek, sermaye (finansal), doğal kaynaklar ve girişimcilik* olarak kabul edilmekteydi. Ancak söz konusu bu dört üretim faktörü ile ekonominin üretim yönü tam olarak açıklanamamaktadır. Dolayısıyla söz konusu dört temel üretim faktörüne ilave olarak, çalışan kişinin bilgi ve becerisinin ele alındığı *beşeri sermaye* ve toplumsal güvene dayalı iletişim düzeyini belirleyen *sosyal sermaye*, yeni üretim faktörleri olarak ekonomik teoriye girmiş durumdadır (Callois vd., 2005: 3). Bu bağlamda, hem beşeri sermaye hem de sosyal sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki güçlü ilişki düzeyini ortaya koyan çok sayıda ampirik çalışma bulunmaktadır ((Bjornskov, 2005: 2-3) ve (Bassani vd., 2001: 24)).

Yapılan bir çok çalışmada iktisadi büyüme ile sosyal sermaye arasında doğrusal ilişkinin olduğu saptanmıştır (Karagül vd., 2002: 89). Üretim aşamasında kullanılan kaynaklarda israfın önlenmesinde (Grootaert vd., 2001: 8), işlem maliyetlerinin azaltılmasında (Fukuyama, 2000: 47), toplumdaki güven düzeyinin önemli bir rolünün olduğu saptanmıştır. Ayrıca ülkelerin bölgesel kalkınma stratejilerinde de yüksek düzeyli sosyal sermayenin önemli katkısı bulunmaktadır (Woodhosuse, 2006: 92). Çünkü toplumda insanlar arasında geleceğe dair ortak hedeflerin belirlenmesinde güven seviyesinin yüksekliği, ilgili toplumdaki ekonomik kalkınmayı kolaylaştırmaktadır.

Sosyal sermayenin pozitif etkilerini sadece makro ölçekte değil, mikro ölçekli firma boyutunda da görebilmek mümkündür. Özellikle işletme büyüklüklerinin artmasında, çalışanlarda elde edilen verimliliğin çoğalmasında, kredi faizlerinin düşmesinde, yönetim giderlerinin, işlem maliyetlerinin ve sözleşme ihlallerinin azalmasında, sosyal sermaye varlığının son derece önemli etkisi bulunmaktadır (Torsvik, 2000).

Sosyal sermaye, az gelişmiş ülkelerin kronikleşen iktisadi sorunlarını çözmek için farklı bir boyuttan ele alma ve değerlendirme fırsatı da vermektedir. İlgili ülkelerde ekonomik sorunların çözümü için daha ziyade

finansal sermaye yetersizliği üzerinde durulmakta ve mali disiplini sağlamak için eğitim, sağlık, kültür ve alt yapı gibi sosyal içerikli harcamalar kısılmaktadır. Ancak söz konusu politikalar, hem beşeri hem de sosyal sermaye birikimini zaafa uğratar niteliktedir. Bu ise ilgili ülkelerde ekonomik sorunların süreklilik kazanmasına yol açabilmektedir. Bilhassa kriz dönemlerinde uygulanan mali disiplin içerikli iktisat politikaları, şekil 1’de de görüleceği gibi ülke için toparlayıcı değil, daha çok toplumsal çözülmeye ve ekonomide de çöküşe neden olabilmektedir.

Dolayısıyla yeni dönemde, ekonomik alandaki yeterlilik için finansal sermayenin yanında, beşeri ve sosyal sermayeye de yatırım yapılmasının zorunluluğu, artık inkârı mümkün olmayan bir gerçeklik haline gelmiştir. Ayrıca sosyal sermaye konularında yapılan ampirik çalışmalarda, sosyal sermayenin yalnızca ekonomik başarıda değil, politik, sosyal ve eğitim alanlardaki başarıda da etkili olduğu ispatlanmıştır (KOSGEB, 2005: 2).

Sosyal sermaye birikiminin yüksekliği, toplumsal aktiviteleri olumlu etkilerken, yetersiz oluşu da olumsuz etkileyebilmektedir. Ancak sosyal sermayenin ilgili alanlarda tek başına etkin olabilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda sosyal sermayeyi, varlığı nispetinde diğer üretim ve sosyal aktivitelerin etkinliğini arttıran pozitif bir değer olarak algılamak daha doğru olacaktır. Diğer bir ifade ile sosyal sermayeyi, diğer ekonomik ve sosyal faaliyetlerin yüksekliği ölçüsünde pozitif yönde, eksikliği ölçüsünde de negatif yönde etkileyen tamamlayıcı bir faktör olarak tanımlamak daha doğrudur.

Sosyal sermayeden etkin bir biçimde faydalanabilmek için öncelikle, beşeri sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışan kişinin bilgi ve beceri düzeyi olarak değerlendirilen beşeri sermaye ile sosyal sermaye birbirini tamamlayıcı iki farklı değerdir. Çünkü sosyal sermayenin olmadığı ve buna bağlı olarak sosyal sorumluluğun gelişmediği bir toplumda beşeri sermaye, toplumsal çıkarlar lehine değil, bireysel menfaat veya toplum aleyhine kullanılabilir. Bu nedenle beşeri sermayenin etkinlik koşulları ile sosyal sermayenin etkinlik şartlarının iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Karagül, 2003: 84) .

Şekil 1’de görüldüğü üzere, bir toplumun ekonomik ve diğer alanlardaki başarısının temel kaynağı, öncelikle sosyal ve beşeri sermayeye bağlıdır. Fiziki ve finansal sermayeyi ise sosyal ve beşeri sermayenin bir ürünü olarak algılamak da mümkündür. Yine şekil 1’den görüldüğü üzere bir toplumdaki ekonomik kriz ve çöküş de öncelikli olarak sosyal ve beşeri sermayedeki erimeye bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Franke, 2005: 18).

		Fiziki Sermaye		
	Fiziki Sermaye			
	Finansal Sermaye			
Beşeri Sermaye		Finansal Sermaye		
Sosyal Sermaye	Beşeri Sermaye			
	Sosyal Sermaye	Beşeri Sermaye	Fiziki Sermaye	
			Finansal Sermaye	
		Sosyal Sermaye	Beşeri Sermaye	
Başlangıç	Birleşim	Olgunluk	Kriz	Çözülme

Şekil 1: Sermaye Karışımları İçinde Sosyal Sermaye: ve Olası Bir Kalkınma

Dar anlamıyla sosyal sermaye ele alındığında, çok uzun vadeli getirisi olan bir yatırım aracı olsa da birçok mal ve hizmetin sosyal sermaye olmadan üretilmesi zorlaşmaktadır (Ihlen. 2005: 494). Sosyal sermayenin, özellikle ekonomik alandaki etkisini kısa vadede görülemeyebilir. Bu nedenle ekonomik ve siyasi planların kısa vadeli yapıldığı az gelişmiş ülkelerde, sosyal sermayenin önemi göz ardı edilmekte ve bu alanda yapılması gereken yatırımlar da aksatılmaktadır.

SOSYAL SERMAYENİN ÖLÇÜMÜ

Ekonomik değerlerin en önemli özelliklerinden biri de ölçülebilir olmasıdır. Bu bağlamda sosyal sermayenin ölçümü, diğer ekonomik değerlerle aynı türden değildir. Çünkü diğer ekonomik faktörler, parasal değerlerle ölçülmektedir. Ancak sosyal sermayenin parayla ölçümü mümkün değildir. Buna rağmen, bir toplumda sosyal sermayenin varlığına işaret eden bazı sosyal göstergeler bulunmaktadır. Bunlar; suç oranlarının, boşanmaların ve bürokratik işlemlerin az olması, hükümetlerin istikrarlı olması, ekonomik akitlerin yerine getirilme oranının yüksek olması ile şirket yapılanmalarının genelde aile şirketi değil, anonim şirket şeklinde olması gibi sosyal ve ekonomik göstergelerdir (OECD, 2001: 43).

Ayrıca sosyal sermayenin varlığını ve boyutunu saptamanın bir başka kriteri de belirli periyotlarla yapılan *Dünya Değerler Anketinin* sonuçlarıdır. 1990-1991, 1996-1997 ve 1999-2001 yıllarında 80'in üzerinde ülkede gerçekleştirilen *Dünya Değerler Anketinde* kişilere “Genel olarak çoğu kişinin güvenilir olduğunu veya onlarla olan ilişkilerinde aşırı dikkate gerek olmadığını düşünüyor musunuz?” şeklinde bir soru sorulmakta ve bu sorulardan alınan

cevaplar yüzde değer üzerinden sıralanmaktadır (Bjornskov, 2005: 3). İlgili soruya “evet” cevabını verenlerin oranının yüksek olduğu ülkelerdeki sosyal sermaye birikimi yüksek kabul edilmekte, düşük olan ülkeler ise sosyal sermaye açısından fakir olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu anketin sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Bazı Ülkelere Ait Güven Düzeyleri

Ülke İsmi	Güven Düzeyi (%)	Ülke ismi	Güven Düzeyi (%)	Ülke ismi	Güven Düzeyi (%)
Danimarka	66,53	İrlanda	35,23	Fransa	22,24
İsviçre	66,31	Almanya	34,77	Macaristan	21,84
Norveç	65,30	Avusturya	33,87	Slovenya	21,69
Hollanda	59,81	İtalya	32,63	Meksika	21,35
Finlandiya	58,00	Belçika	30,68	Polonya	18,85
Endonezya	51,64	İngiltere	29,75	Singapur	16,90
Y. Zelanda	49,05	Güney Kore	27,33	Venezüella	15,93
Japonya	43,06	Lüksemburg	25,95	Türkiye	15,72
İzlanda	41,08	Çek Cumh.	23,87	Slovakya	15,70
Hindistan	40,99	Yunanistan	23,73	Arjantin	15,39
İsveç	40,96	Rusya	23,73	G. Afrika	11,75
Avustralya	39,92	İsrail	23,46	Kolombiya	10,81
Kanada	38,85	Estonya	22,83	Portekiz	10,05
İspanya	36,23	Şile	22,78	Filipinler	8,38
ABD	35,84	Çin	22,78	Brezilya	2,83

SOSYAL SERMAYE VE BEŞERİ KALKINMA İLİŞKİSİ

Ülkelerin ekonomik ve sosyal alandaki başarısı için gerekli olan sosyal sermayenin geliştirilmesi ve sürdürülmesine yönelik faaliyetler ilgili ülkelerin uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma politikalarının vazgeçilmezlerindedir. Bu nedenle sosyal sermayeyi artırma anlamında beşeri sermayenin de dikkate alındığı Beşeri Kalkınma Endeksi (BKE) ile olan etkileşimini ortaya koymak gerekmektedir.

Yaşam süresi (yıl), yetişkinlerdeki okuryazarlık oranı (%), okullaşma oranı (%), kişi başına düşen GSYİH değerlerinden oluşan BKE’nin düzeyi toplumun ekonomik ve sosyal alandaki başarısını yansıtan önemli bir ölçüttür. Dolayısıyla, BKE’nin yüksekliği ilgili toplumdaki sosyal sermaye düzeyinin de yüksek olmasını gerektirmektedir. Çünkü bir toplumdaki fertlerin genel eğitim düzeyinin, okuryazarlık oranının ve kişi başına düşen milli gelirin yüksek olması, fertlerin, ülkenin ortak imkânlarından önemli ölçüde faydalandığını göstermektedir. Bu nedenle genel anlamda halinden memnun olan bir toplumun kendi arasındaki güven düzeyinin de yüksek olması beklenmektedir (Rupasingha vd., 2006: 91).

Ayrıca olayı tersinden de değerlendirmek mümkündür. Yüksek güven düzeyine, diğer bir ifade ile sosyal sermayeye sahip olan bir toplumun

ekonomik alandaki başarısı da yüksek olacaktır. Sosyal sermayenin yüksekliği, toplumun ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sağlayacak bu da netice de BKE değerinin yüksek çıkmasına yol açacaktır. Dolayısıyla *genel güven* düzeyi ile BKE arasındaki ilişkinin iki yönlü olması muhtemeldir: BKE'nin yüksek olması güven düzeyinin artmasına neden olabileceği gibi, yüksek bir güven düzeyi, BKE'nin gelişmesine de katkı sağlayabilecektir. BKE'nin sosyal sermaye ile olan muhtemel ilişkisini analiz edebilmek için öncelikle BKE rakamlarının nasıl elde edildiğine kısaca bakmakta fayda var.

Beşeri Kalkınma Endeksinin Hesaplanması

BKE, insanların hayatlarını sürdürebilme seçeneklerini artırma imkânı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda BKE, bir ülkedeki üç temel konuya ait verilerden elde edilmektedir. Bunlar; uzun ve sağlıklı bir yaşam, eğitim seviyesi ile ekonomik gelişmişlik düzeyidir. Ancak beşeri kalkınmanın tüm unsurları tabi ki bunlardan ibaret değildir. Bunlara ilave çok sayıda göstergeden bahsedilebilir. Bunların hepsi hakkında değer oluşturmak ve bu verileri toplamak son derece zor olduğu için sınırlı sayıda veriyle çalışmak zorunlu olmaktadır (Güran, 2006). Bu nedenle BKE'ni oluşturmak için aşağıdaki üç temel veri kullanılmaktadır (Morse, 2003: 283).

Uzun ve sağlıklı bir yaşam ile ortalama yaşam beklentisi endeksi.

Okuryazarlık oranı ile ilk orta ve yüksek düzeydeki okullaşma oranı,

Satın alma gücü paritesine göre, kişi başına düşen milli gelir (UNDP,2005:230).

BKE'nin hesaplanabilmesi için yukarıda bahsedilen üç değer ortalama alınmaktadır. Buna göre:

$$BKE = (\text{hayat beklenti endeksi} + \text{eğitim endeksi} + \text{GSYİH endeksi}) / 3$$

SOSYAL SERMAYE VE TOPLUMUN REKABET DÜZEYİ İLİŞKİSİ

Toplumların ekonomik kalkınmalarında, sosyal sermayenin makro düzeyde olduğu kadar mikro düzeyde de olumlu etkileri bulunmaktadır. Toplumun kendi kendine yeterli ve kendine olan güveninin yüksek olması, girişimcilik ruhunun gelişimine bu da üretimde ve ticarete dünya ölçeğinde rekabet gücünün gelişmesine imkan verecektir (Lin vd., 2006:172) .

Kişilerin davranışlarının her alanda rasyonel olduğunu öngören klasik düşünce, toplumsal yönetimde devletten ziyade kişisel yönetim tarzına ağırlık vermektedir. Ancak, mikro ölçekli, firma ve kişisel aktörlerin toplum ve uluslar arası düzeyde varlık gösterebilmesi için kendine olan özgüvenin

yüksek olması gerekmektedir. Bu da ancak ait olduğu toplumla olan iletişim ve güven düzeyinin yüksekliğine bağlıdır.

Az gelişmiş ülkelerde rekabetçi bir sistemin olmamasında, girişimciliğin yetersiz ve firmaların küçük ölçekli oluşunda, sosyal sermaye yetersizliğinin rolü büyüktür (Akdoğan, 2002: 82). Bu nedenle ilgili toplumların bu açmazdan kurtulabilmeleri için öncelikle toplumun kendi içinde rekabete açık olması son derece önemlidir. Bu da, sosyal sermayenin güçlü olmasıyla mümkün olabilecektir. Bireylerin bir birine güven duyduğu toplumlarda kişisel başarılar, toplumsal başarıların ilk adımı olarak algılanacağı için insanlar birbirinin başarısını destekler nitelikte tavır sergileyeceklerdir. Bu da genel anlamdaki ekonomik başarıyı kolaylaştıracaktır.

SOSYAL SERMAYE VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

Toplumda genel güven düzeyinin artırılmasında etkili olan gelir dağılımındaki iyileşme, sosyal sermaye birikiminin artmasında ve ülkedeki sosyal barışın tesis edilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir (Rupasingha vd., 2006: 91).

Bir toplumda, gelir dağılımının bozuk olması insanlar arası güvenin ve sosyal barışın tesisini zorlaştırmaktadır. Toplumdaki gelir faklılığının büyük olması, önemli ölçüde yolsuzlukların ve haksız kazançların varlığı konusunda toplumda ciddi endişelere yol açabilmektedir. Böyle bir yapı, toplum kesimleri arasındaki güven düzeyinin azalmasına yol açabilmektedir.

Sosyal sermayenin gelişiminde, gelir dağılımının adil oluşu, ilgili ülkedeki GSYİH'nın yüksek oluşundan daha etkilidir. Milli gelirin yüksek ama gelir dağılımının bozuk olduğu bir toplumda sosyal sermayenin düşük olması, milli gelirin düşük ancak gelir dağılımının düzenli olduğu bir toplumda ise sosyal sermayenin yüksek olması daha muhtemeldir.

SOSYAL SERMAYE VE TOPUMDAKİ ADALETİN TESİSİ İLİŞKİSİ

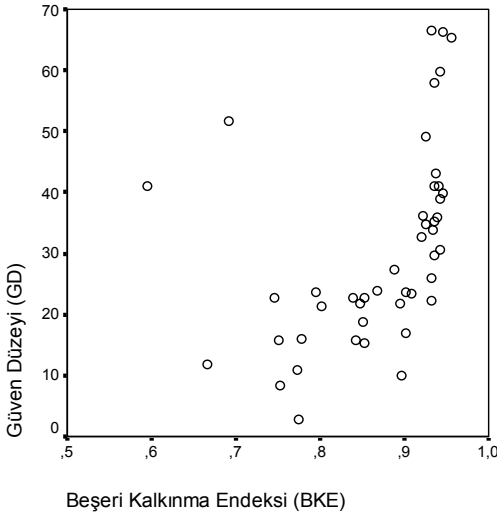
Bir toplumdaki genel güven düzeyi ile o toplumdaki adalet mekanizmasının işleyişi arasında yakın bir ilişki vardır. Dolayısıyla ülkede sosyal barışın tesis edilebilmesi için öncelikle vatandaşların can ve mal güvenliğinin sağlanması ile haksızlığa uğradıklarında güvenerek başvurabilecekleri bir adli sistem olmalıdır. Aksi takdirde, kişiler mafya aracılığıyla sorunlarını çözmeye çalışacaklardır. Bu da toplumsal barışı olumsuz yönde etkileyecektir. Bunun sonucunda sosyal sermaye düzeyinde gerileme olması kuvvetle muhtemeldir.

Toplumdaki genel güven düzeyini yükseltebilmek için insanların devlete olan güveni artırılmalıdır. Bu da ancak adalet sisteminin iyi işlemesine ve toplumun bu sisteme güvenmesine bağlıdır. Aksi takdirde toplumsal düzeyde çözüme yaşanması kaçınılmazdır (Karagül vd., 2005: 45).

AMPİRİK ÇALIŞMAYA İLİŞKİN HİPOTEZLER

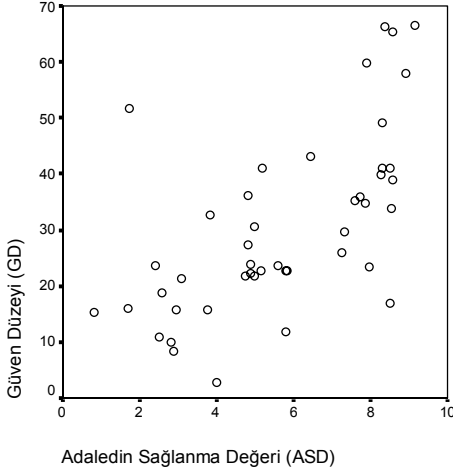
Yukarıda, sosyal sermaye (genel güven düzeyi) ile teorik ilişkileri irdelenmiş olan, beşeri kalkınma endeksi, adaletin sağlanma düzeyi, toplumun rekabete açık oluşu ve gelir dağılımı değişkenlerine ilişkin hipotezler aşağıda sunulmuştur.

Hipotez 1: Beşeri kalkınma endeksi ile genel güven düzeyi arasında pozitif ilişki vardır. Ülkelerin beşeri kalkınma endeksi arttıkça toplumdaki genel güven düzeyinin de artması beklenmektedir.

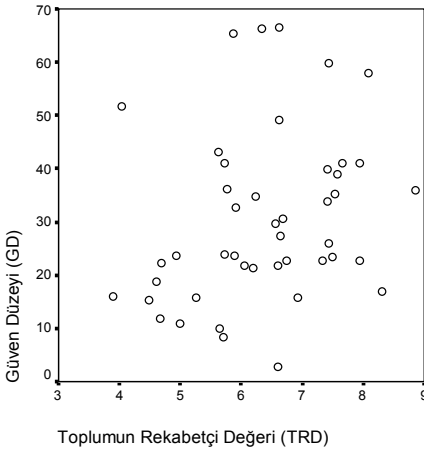
Şekil 2: Güven Düzeyi ve Beşeri Kalkınma Endeksi Serpilme Diyagramı

Hipotez 2: Adaletin sağlanma düzeyi ile genel güven düzeyi arasında pozitif ilişki vardır. Ülkelerin adaleti sağlama düzeyi arttıkça toplumdaki genel güven düzeyinin de artması beklenmektedir.

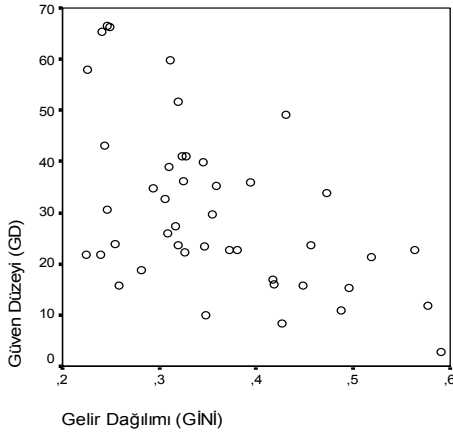
Şekil 3: Güven Düzeyi ve Adalet Düzeyi Serpilme Diyagramı

Hipotez 3: *Toplumun değer yargılarının bireyin rekabetini desteklemesi ile genel güven düzeyi arasında pozitif ilişki vardır.* Toplumun rekabeti destekleyici değerleri arttıkça toplumdaki genel güven düzeyinin de artması beklenmektedir.

Şekil 4: Güven Düzeyi ve Rekabet Düzeyi Serpilme Diyagramı

Hipotez 4: *Gelir dağılımı ile genel güven düzeyi arasında negatif ilişki vardır.* Ülkelerin gelir dağılımı değerleri arttıkça (bozuldukça) toplumdaki genel güven düzeyinin de azalması beklenmektedir.

Şekil 5: Güven Düzeyi ve Gelir Dağılımını Gösteren “GINI” Sayısı serpilme Diyagramı

AMPİRİK MODEL

Çalışmada kullanılan modeldeki bağımlı ve bağımsız değişkenler (1) nolu eşitlikle tanımlanmıştır.

$$GGD = f (BKE, TRD, ASD, GINI). \quad (1)$$

GGD: Genel Güven Düzeyi (Toplumda İnsanlara güvenirim diyenlerin oranı)

BKE: Beşeri Kalkınma Endeksi,

TRD: Toplumun Rekabet Düzeyi (Toplumun değer yargılarının bireyin rekabetini desteklemesi)

ASD: Adaletin Sağlanma Düzeyi (Toplumda adalet sisteminin işleyişinin iyi veya kötü olması)

GINI: Gini katsayısını (gelir dağılımının iyi veya kötü olmasını), göstermektedir.

(1) nolu eşitlikte tanımlanan çoklu regresyon modeli, En Küçük Kareler Yöntemi kullanılarak tahmin edilebilmesi için aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

$$GGD = Sabit + \alpha_1 BKE + \alpha_2 TRD + \alpha_3 ASD + \alpha_4 GINI + \varepsilon \quad (2)$$

Ülkelerin beşeri kalkınma endeksi değerleri artarken, toplumdaki genel güven düzeyi oranının artması beklendiği için, BKE'nin işaretinin pozitif ($\alpha_1 > 0$), toplumun rekabet düzeyi değeri artarken, GGD oranının artması beklendiği için, TRD'in işaretinin pozitif ($\alpha_2 > 0$), Ülkelerin adaleti sağlama

değeri artarken, toplumdaki GGD oranının artması beklendiği için, ASD'ın işaretinin pozitif ($\alpha_3 > 0$), ülkelerin gelir dağılımını gösteren GINI katsayısının değeri artarken, toplumdaki GGD oranının azalması beklendiği için, GINI'nin işaretinin negatif ($\alpha_4 < 0$), olması beklenir.

VERİLER VE KAYNAKLARI

Modelde 45 ülkenin, 5 değişkene ilişkin verileri kullanılmış ve ülkeler listesi ekte verilmiştir. Bağımlı değişken olan sosyal sermayeyi gösteren *genel güven düzeyi* değerleri (Bjornskov, 2005: 16,17), yüzde olarak ölçülmüştür. Kişilere “*Genel olarak çoğu kişinin güvenilir olduğunu veya onlarla olan ilişkilerinde aşırı dikkate gerek olmadığını düşünüyor musunuz?*” sorusuna *evet* cevabını verenlerin oranını göstermektedir. Bu değerler Tablo 1 de verilmiştir.

Bağımsız değişkenler olan beşeri kalkınma endeksi değişkeni 1 ile 0 arasında değişen bir değerdir. Toplumda adaletin sağlanma düzeyi (IMD, 2002: 532) değişkeninin değeri 0 ile 10 arasında değişmektedir. 0 değeri, toplumda adaletin sağlanma düzeyindeki en kötü durumu 10 ise en iyi durumu göstermektedir. Toplumun rekabetçi düzeyi (IMD, 2002:656) değişkeninin değeri 0 ile 10 arasında değişmektedir. 0 değeri toplumda rekabetin en düşük düzeyini 10 da en iyi düzeyini göstermektedir. Gelir dağılımı (UNDP. 2005 14, 50) (GINI) değişkeninin değeri 0 ile 1 arasında değişmektedir. 0 değeri gelir dağılımının en iyi olduğu durumu 1 ise en kötü olduğu durumu göstermektedir.

TAHMİN SONUÇLARI

Bağımlı değişken olan toplumdaki *genel güven düzeyi* ile bağımsız değişkenler olan *beşeri kalkınma endeksi*, *toplumun rekabet düzeyi*, *adaletin sağlanma düzeyi ve gelir dağılımı* değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Verilerin analizinde SPSS 11.00 paket programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon değerleri tablo 2’de, en küçük kareler yöntemine göre hesaplanan 15 ayrı regresyon modelinin sonuçları ise Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 2: İstatistikî Bilgiler ve Korelasyon Katsayıları

	N	Ortalama	Standart Hata	1.GGD	2.BKE	3.TRD	4.ASD	5.GINI
1. GGD	45	0,306	0,160	1				
2.BKE	45	0,870	0,087	0,432	1			
3.TRD	45	6,370	1,192	0,265	0,456	1		
4.ASD	45	5,703	2,384	0,631	0,611	0,739	1	
5.GINI	45	0,357	0,099	-0,533	-0,471	-0,062	-0,288	1

Tablo 3: Regresyon Sonuçları

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7	Model 8	Model 9	Model 10	Model 11	Model 12	Model 13	Model 14	Model 15
Sabit	-0,388 (-1,750)*	0,08 (0,62)	0,064 -1,314	-0,877 (-4,069)***	-0,398 (-1,776)*	-0,039 (-0,18)	0,193 (0,68)	0,318 (3,045)***	0,417 (3,012)***	0,33 (3,689)***	0,211 (0,963)	0,209 (0,736)	0,527 (2,097)***	0,488 (4,338)***	0,631 (2,53)**
BKE	0,798 (3,145)***				0,726 (2,53)**	0,139 (0,5)	0,414 -1,537				0,145 (0,557)	0,255 (0,839)	-0,227 (-0,837)		-0,171 (-0,644)
TRD		0,036 (1,80)*			0,01 (0,55)		-0,060 (-2,702)***	0,0298 (1,711)*			-0,06 (-2,684)***	0,022 (1,11)		-0,0456 (-2,167)**	0,044 (-2,037)**
ASD		0,042 (5,33)***			0,039 (3,88)***		0,064 (5,842)***			0,035 (4,595)***	0,061 (4,898)***		0,039 (4,278)***	0,0526 (4,816)***	0,055 (4,005)***
GINI				-0,877 (-4,069)***			-0,698 (-2,936)***	-0,849 (-4,063)***		-0,628 (-3,43)***		-0,748 (-3,099)***	-0,693 (-3,474)***	-0,54 (-2,998)***	-0,590 (-2,93)***
R	0,432	0,265	0,631	0,536	0,44	0,634	0,569	0,698	0,576	0,726	0,701	0,586	0,732	0,760	0,763
R ²	0,187	0,070	0,398	0,288	0,19	0,401	0,323	0,487	0,332	0,528	0,491	0,343	0,536	0,577	0,582
$\overline{R^2}$	0,168	0,048	0,384	0,270	0,15	0,373	0,290	0,463	0,299	0,504	0,454	0,294	0,501	0,545	0,539
F-Testi	9,894	3,242	28,40	16,55	5,02	14,08	9,792	19,933	10,185	22,89	13,17	6,976	15,381	18,198	13,556
N	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45

Parantez içerisindeki değerler t istatistiği değerleridir. * %10, ** %5, *** %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı.

Model 1, model 2, model 3, model 4 basit doğrusal regresyon modelleridir. Her bir bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Model 1’de ülkelerin beşeri kalkınma endeksi değeri arttıkça toplumdaki GGD oranı, model 2’de toplumun rekabet düzeyi arttıkça toplumdaki GGD oranı ve model 3’de adaletin sağlanma düzeyi arttıkça ilgili ülkedeki GGD oranının arttığı tespit edilmiştir. Model 4’de ise ülkelerin gelir dağılımı değeri arttıkça (gelir dağılımı bozuldukça) toplumda GGD oranının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar yukarıda ifade edilen hipotezleri doğrulamaktadır.

Model 5, model 6, model 7, model 8, model 9, model 10, iki bağımsız değişkenli çoklu doğrusal regresyon modelleridir. Model 5’de beşeri kalkınma endeksi ile GGD arasındaki ilişki anlamlı, toplumdaki rekabet ile GGD arasında ilişki anlamsız çıkmıştır. Model 6’da beşeri sermaye ile GGD arasındaki ilişki anlamsızken, toplumda adaletin sağlanması ile GGD arasında ilişki anlamlı bulunmuştur. Model 7’nin sonucuna göre beşeri kalkınma endeksi ile GGD arasındaki ilişki anlamsız olmasına rağmen, toplumda gelir dağılımı ile güven düzeyi arasında ilişki anlamlıdır. Model 8’de toplumdaki rekabet düzeyi ve adaletin sağlanma düzeyi ile GGD arasındaki ilişki anlamlıdır. Model 9’a göre toplumun rekabet düzeyi ve gelir dağılımı ile toplumdaki GGD arasındaki ilişki de anlamlıdır. Model 10’da toplumda adaletin sağlanma düzeyi ve gelir dağılımı ile toplumdaki GGD arasında ilişkinin de anlamlı olduğu görülmüştür.

Model 11, model 12, model 13, model 14 üç bağımsız değişkenli çoklu regresyon modelleridir. Model 11’e göre toplumda adaletin sağlanma düzeyi ve gelir dağılımı ile toplumdaki GGD arasındaki ilişki anlamlı iken, beşeri kalkınma endeksi ile toplumdaki GGD arasındaki ilişki anlamsızdır. Model 12’de gelir dağılımı ile toplumdaki GGD arasındaki ilişki anlamlı olmasına rağmen, beşeri kalkınma endeksi ve toplumun rekabet düzeyi ile GGD arasındaki ilişki anlamsızdır. Model 13’de toplumda adaletin sağlanma düzeyi ve gelir dağılımı ile toplumdaki GGD arasındaki ilişki anlamlı, beşeri kalkınma endeksi ile toplumdaki GGD arasındaki ilişki anlamsız çıkmıştır. Model 14’de toplumda adaletin sağlanma düzeyi, gelir dağılımı ve toplumun rekabet düzeyi ile GGD arasındaki ilişki anlamlı çıkmıştır.

Model 15, 4 bağımsız değişkenli çoklu regresyon modelidir. Bu modelde adaletin sağlanma düzeyi, gelir dağılımı ve toplumun rekabet düzeyi ile GGD arasındaki ilişki anlamlı, beşeri sermaye ile toplumdaki GGD arasındaki ilişki anlamsız bulunmuştur.

SONUÇ

Son yılların en önemli sosyal ve ekonomik konularından biri olan sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmalar gün geçtikçe artmakta ve bu çalışmalarda sosyal sermayenin içeriği ve toplumsal etkinliklerdeki rolü üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmada, sosyal sermaye ve önemi üzerinde durulmuş ve sosyal sermayenin gelişimini etkileyen, beşeri kalkınma endeksi, toplumun rekabet düzeyi, adaletin sağlanma düzeyi ve gelir dağılımı değerleriyle olan ilişkisi teorik ve ampirik olarak irdelenmiş ve genel olarak ilgili faktörlerdeki pozitif gelişmenin sosyal sermayenin gelişimine olumlu katkı yaptığı sonucuna varılmıştır.

Sosyal sermayenin göstergesi olan genel güven düzeyinin bağımlı değişken ve beşeri kalkınma endeksi, toplumda adaletin sağlanma düzeyi, toplumdaki rekabet düzeyi ve gelir dağılımının adil oluşu faktörlerinin bağımsız değişken olarak ele alındığı regresyon modellerinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bir ülkedeki, toplumun rekabet düzeyi, adaletin sağlanma düzeyi, beşeri sermaye ve gelir dağılımındaki iyileşme, sosyal sermayenin gelişimini olumlu yönde etkilemektedir.

Bu çalışmadaki hipotezlerin doğrulanmış olması, toplumların sosyal ve ekonomik problemlerini çözebilmek için öncelikle sosyal sermaye birikimlerini arttırmaları gerçeği ortaya çıkmıştır. Bunun için, toplumda bireylerin rekabetini özendirici düzenlemeler ve uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Bireylerin güven duyacağı ve hakların zamanında korunduğu ve sağlandığı bir adalet sisteminin işlerliği sağlanmalıdır. Toplam gelirin paylaşımında, gelir dağılımını en iyi şekilde sağlayacak ekonomik politikalar geliştirilmelidir.

Sosyal sermayenin ekonomik ve sosyal alandaki etkinliği dikkate alındığında, bilhassa gelişmekte olan ülkelerde kronikleşen ekonomik ve sosyal sorunların çözümünü kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Söz konusu ülkelerde yaşanan kronik iktisadi sorunların çözümünde hep iç ve dış açık kaynaklı mali sermaye yetersizliği konuları üzerinde durulmaktadır. Ancak en az mali ve fiziki sermaye kadar, sosyal sermaye birikimi de dikkate alınmalıdır.

Topluma önderlik eden akademisyenler, siyasetçiler, bürokratlar ve medya, sosyal sermaye birikiminin toplumun gelişimindeki olumlu etkisini daha fazla vurgulayarak, geleceğe dönük belirlenecek politikalarda sosyal sermaye birikiminin gelişimini sağlayacak unsurların daha fazla yer almasını sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, A. (2002) Toplumsal Sermaye; Yeni Sağın Küresel Yüzü. *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları: Sempozyum Bildirileri*, (ed. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları, Ankara.
- BANKSTON, Carl L, and Min Zhou. (2002) 'Social Capital as a Process: The Meanings and Problems of a Theoretical Metaphor.' *Sociological Inquiry* 72: 285-317.
- BASSANI, Robert ve SCARPETTA, Stefano, (2002) Does Human Capital Matter For OECD Countries? *Evidence From Pooled Mean- Group Estimates Economic Department Working Papers*, No: 01/282.
- BJORNSKOV, C., (2005) The Multiple Facets of Social Capital, *European Journal of Economy*, (Artical in Press), Accepted 13 May 2005.
- CALLOIS, J. & AUBERT, F., (2005) Tords Indicators of Social Capital for Regional Development Issues, Fransa *Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakanlığı Tarafından Destekelenen bir proje*.
- FRANKE, Sandra. (2005) Measurement of Social Capital: Reference Document for Public Policy Research, *Development and Evaluation, PRI Project*, Canada.
- FUKUYAMA, Francis.(2000) *Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Arttırılması*, Çev.: Ahmet Buğdaycı, T. İş Bankası Yayınları, No 24.
- GROOTAERT, C. ve BASTELAER, T. (2001)Understanding and Measuring of Social Capital: A Synthesis of Findings Recommendation from the Social Capital Initiative, The World Bank Social Capital Initiative Working paper, No: 24.
- IHLEN, Qyvind. (2005), The Pover Of Social Capital: Adapting Bourdieu to the Study of Public Relations, *Public Relations Review*, N0: 31, ss. 492-496.
- IMD (2002) *World Competitiveness Year Book*, Lausanne.
- KARAGÜL, M ve MASCA, M. (2005) Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme, İzzet Baysal Üniv. İ.İ.B.F, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, No: 1; 36-50.
- KARAGÜL, M. (2003) Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (5) 79-90.
- KARAGÜL, M. ve AKÇAY. S. (2002) Ekonomik Büyüme ve Sosyal Sermeye: Ampirik Bir Kanıt, *İktisat İşletme ve Finans*, Eylül Sayısı, 82-90.
- KOSGEB. (2005) *Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü*, Ankara.

- KUTLU, E. ve EŞKİNAT, R. (2002) *Dünya Ekonomisi*, Anadolu Üniv. Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları No: 150. Eskişehir.
- LABONTE, Ronald. 1999. 'Social Capital And Community Development.' *Australian and New Zealand Journal of Public Health* 23: 430-433.
- LIN, Bou-Wen; Li, Po-Chien ve Chen, Ja-Shen. (2006), Social Capital, Capabilities, and Entrepreneurial Strategies: *A Study of Taiwanese High Tech New Ventures, Technological Forecasting and Social Changes*, No: 73, ss.168-181.
- MORSE, Stephen. (2003) For Beter or For Worse, Till The Human Development Index Do Us Part, *Ecological Economics*, No. 45; 281-296.
- OECD. (2001) *The Well-being of Nations, The Role of Human and Social Capital*.
- PORTES, Alejandro, and Julia Sensenbrenner. 1993. "Embeddedness and immigration: Notes on the social determinants of economic action." *American Journal of Sociology* 98: 1320 - 1350.
- PORTES, Alejandro, and Patricia Landolt. 1996. "The downside of social capital." *The American Prospect* 26: 18-23.
- PUTNAM, R. (1995) "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", *Journal of Democracy*, 6 (1) 65-75.
- REDONDO, F.V., (2005), Building Up Social Capital in a Changing World, *Journal of Economic Dynamics & Control*, (Artical in Press), accepted 4 July 2005.
- RUPASINGHA, Anil; Goetz, Stephan ve Freshwater, David. (2006), The Production of Social Capital in US Countries, *The Journal of Social Economics*, No:35, ss.83-101.
- TORSVIK, G., (2000), Social Capital And Economic Development: A Plea For The Mechanizms. *Rationality and Society* 12 (4), 451-276.
- UNDP. (2005), *Human Development Index*.
- WOODHAUSE, Andrev. (2006) Social Capital and Regional Development in Australia: A Case Study, *Journal of Rural Studies*, No. 22, ss. 83-94.
- YUMUŞAK, I. G. (2005), Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Analizi, [http://www.bilgiyoetimi.org/cm/pnages/mkL_gos.php?nt=169.\(03.02.2006\)](http://www.bilgiyoetimi.org/cm/pnages/mkL_gos.php?nt=169.(03.02.2006)).